

DE GLASKRUIDSNUITUIL *HYPENA LIVIDALIS* NIEUW VOOR NEDERLAND

(LEPIDOPTERA: EREBIDAE)

Dick Groenendijk & Marja Koning

Al ruim tien jaar inventariseert de KNNV-nachtvlinderwerkgroep Haarlem maandelijks nachtvlinders in de Kennemerduinen bij Overveen. Op 5 september 2023 leverde dat de eerste waarneming van *Hypena lividalis* voor Nederland op. Vanwege de relatie met glaskruid heeft de soort de Nederlandse naam glaskruidsnuituil gekregen. In dit artikel wordt de glaskruidsnuituil voorgesteld als nieuwe soort voor Nederland en informatie gegeven over voorkomen en biologie.

INLEIDING

Met een maandelijks routine inventariseert de KNNV nachtvlinderwerkgroep Haarlem nachtvlinders in de Kennemerduinen. Met smeer en een nachtvlinderopstelling worden maandelijks bij het bezoekerscentrum de Kennemerduinen bij Overveen (Amersfoortcoördinaten 100-490) nachtvlinders en andere insecten geïnventariseerd. Het bezoekerscentrum en omliggende duinterrein is in beheer bij PWN (drinkwaterbedrijf en natuurbeheerder in Noord-Holland) en bestaat voornamelijk uit loofbos met opgaande zomereik *Quercus robur*. Op dinsdagavond 5 september 2023, met een gewoon hoge temperatuur voor

de tijd van het jaar (gemiddelde dagtemperatuur circa 22 °C) en een zuidoostenwind, werden alle vlinders nauwgezet genoteerd. Ondanks de nog hoge temperatuur zijn er relatief weinig soorten en lage aantallen. Op een gegeven moment zit er een opvallend getekend, klein snuituiltje op het laken (fig. 1). Niemand weet wat het is, en ook afbeeldingen in de meegenomen nachtvlinderdids bieden geen soelaas. Uiteindelijk lukt het om via het internet (LepiWiki 2023) en soortherkenningsssoftware (Nature Identification API, bekend als NIA) de vlinder te determineren. Het blijkt te gaan om *Hypena lividalis* (Hübner, 1796), een soort die nog niet eerder in Nederland is vast-

Figuur 1. Glaskruidsnuituil *Hypena lividalis* op licht bij Overveen op 5 september 2023. Foto Dick Groenendijk (PWN).
Figure 1. *Hypena lividalis* at light near Overveen on September 5, 2023. Photo Dick Groenendijk (PWN).

Figuur 2. Opgezet exemplaar van de glaskruidsnuituil *Hypena lividalis* verzameld op licht bij Overveen op 5 september 2023. Foto Rob de Vos (Naturalis).
Figure 2. Mounted specimen of *Hypena lividalis* collected at light near Overveen on September 5, 2023. Photo Rob de Vos (Naturalis).

gesteld. Het betreffende exemplaar is verzameld en opgenomen in de collectie van Naturalis (met nummer RMNH.INS.1109033). Het bleek te gaan om een mannetje (fig. 2).

HERKENNING

Hypena lividalis is gemakkelijk te herkennen als snuituil door de lange vooruitstekende palpen die aan de punt omhoog zijn gebogen. Ook is de soort opvallend getekend. Op tweederde van de voorvleugel bevindt zich een lichte dwarslijn. Het voorste gedeelte van de voorvleugel is egaal groenbruin met, afhankelijk van de lichtval, een metalige weerschijn. Tegen de voorrand van de voorvleugel is een opvallende zwarte stip aanwezig en het zoomveld is lichtbruin met donkere vegen vanuit de vleugelpunt. De lengte van de voorvleugel is 10-11 mm. Er is in het uiterlijk geen verschil beschreven tussen mannetjes en vrouwtjes. De vleugelkenmerken passen niet op andere soorten snuituilen en maken verwisseling met andere soorten onwaarschijnlijk (Robineau 2007, Top-Jensen & Fibiger 2009, Pérez Santa-Rita et al. 2018). Snuituilen werden voorheen tot de familie van de uilen (Noctuidae) gerekend. In 2011 hebben echter ingrijpende veranderingen plaatsgevonden in de indeling van de macronachtvlinders, waarbij de snuituilen, samen met

beervlinders en donsvlinders, in een nieuwe familie zijn geplaatst (Ellis et al. 2013). Dit zijn de spinneruilen (Erebidae) waarvan in Nederland circa 90 soorten voorkomen.

ECOLOGIE

De rupsen van *H. lividalis* worden met name gevonden op verschillende soorten glaskruid *Parietaria*. Vanwege deze relatie heeft de soort de Nederlandse naam glaskruidsnuituil gekregen. Mogelijk worden ook brandnetels *Urtica* gebruikt, maar, hoewel geregeld genoemd, is er geen bevestiging gevonden voor deze bewering. Als het klimaat voldoende warm is, heeft de glaskruidsnuituil een continue ontwikkeling van generaties en kan daardoor het gehele jaar als imago worden aangetroffen (Pérez Santa-Rita et al. 2018, Wagner 2023). In de loop van het zomerseizoen bouwen de aantallen zich op en de piek van de vliegtijd ligt tussen juli en november (BioDiversity4All 2023). Glaskruid groeit op allerlei soorten braakliggende ruige en stenige terreinen en is ook geregeld in een stedelijke omgeving te vinden, meestal aan de kust. De vlinders verbergen zich overdag vaak in de pollen glaskruid (Wagner 2023).

VERSPREIDING

De glaskruidsnuituil kan worden getypeerd als een subtropische soort met een mondiale verspreiding. De soort komt voor in Mexico en Zuid-Amerika, zuidelijk Azië, de oostkust van Australië en in Afrika ten zuiden van de Sahara. In Europa komt de glaskruidsnuituil voor in het gehele Middellandse Zeegebied (INPN 2023) en eveneens op de Azoren (Pérez Santa-Rita et al. 2018), Madeira en de Canarische eilanden. Wagner (2023) geeft aan dat de soort van oorsprong in zuidelijk Europa en vooral Afrika voorkomt en door versleping inmiddels ook verspreid is op de andere genoemde continenten.

De ligging van de vindplaats in Nederland is weergegeven in figuur 3. De hoofdverspreiding in

Figuur 3. Vindplaats van de glaskruidsnuituil *Hypena lividalis* in Nederland.
Figure 3. Locality of *Hypena lividalis* in the Netherlands.

Europa is vooral het gebied rond de Middellandse Zee (fig. 4) en de soort is daar vaak talrijk. Duidelijk is ook dat de soort zich snel noordwaarts uitbreidt (Fibiger et al. 2010). Verder naar het noorden is het een zeldzaamheid die als zwerver of trekvlinder incidenteel wordt gevonden. Inmiddels zijn er bijvoorbeeld waarnemingen bekend uit Denemarken (minstens zes waarnemingen uit september-oktober) (Top-Jensen & Fibiger 2009), Zweden (twee waarnemingen: november 1995 en september-oktober 2020) (Palmqvist & Ryrholm 2021, Unger 2023) en het Verenigd Koninkrijk (drie waarnemingen: november 2015, oktober 2017 en juli 2019) (Clancy 2022).

DISCUSSIE

Het is goed om bij een eerste waarneming voor Nederland stil te staan bij de mogelijke herkomst van een soort. Wagner (2023) vermeld een verspreiding in zuidelijk Europa en vooral Afrika, maar ook dat door versleping de soort inmiddels

Figuur 4. Verspreiding van de glaskruidsnuituil *Hypena lividalis* in Europa. Bron: De Vlinderstichting.
Figure 4. Distribution of *Hypena lividalis* in Europe. Source: Dutch Butterfly Conservation.

verspreid is op andere continenten. Het is nooit uit te sluiten bij een individuele vlinder dat deze door een (onbedoelde) introductie van elders is meegekomen, maar voor de Nederlandse waarneming vinden we dit niet aannemelijk. Ook is er de mogelijkheid dat de glaskruidsnuituil al in Nederland voorkwam, maar tot nu toe nog niet was vastgesteld. Voor de omgeving van het bezoekerscentrum de Kennemerduinen lijkt dit onwaarschijnlijk. De waardplant glaskruid is nagenoeg afwezig en de soort is er ondanks de geregelde inventarisaties niet eerder waargenomen.

De vondst van de glaskruidsnuituil past in het patroon van waarnemingen elders in noordwestelijk Europa (Top-Jensen & Fibiger 2009, Palmqvist & Ryrholm 2021, Clancy 2022, Unger 2023) en sluit voor wat betreft vliegtijd aan op de piek in zuidelijk Europa (BioDiversity4All 2023). Het meest waarschijnlijk lijkt het dat de wereldwijd warme zomer van 2023 en dan met name de voor september extreem hoge temperaturen, de soort

als migrant verder naar het noorden heeft gevoerd dan normaal. Daar komt bij dat 2023 voor nachtvlinders als bijzonder goed trekvlinderjaar de boeken ingaat met hoge aantallen van ook schaarse soorten (Veling 2023).

In dat geval ligt er wellicht een relatie met het warmer worden van het klimaat en het verschijnen van de glaskruidsnuituil in noordwestelijk Europa voor de hand. Dat past in het beeld van zuidelijke soorten die naar het noorden opschuiven (Kleukers & Reemer 2003). Er ligt bij de glaskruidsnuituil een duidelijke parallel met de dubbelstipsnuituil *H. obsitalis* (Hübner, 1813). Ook dit is een soort die recent als nieuw voor de Nederlandse fauna is vastgesteld (Van As 2016), die eveneens een zuidelijke herkomst heeft en ook glaskruid en brandnetel als waardplant heeft. Deze soort komt nu langs de gehele Nederlandse kust voor tussen grofweg Middelburg en Texel. De verwachting is dat ook de glaskruidsnuituil vaker zal opduiken in Nederland en directe omgeving.

DANKWOORD

Jurriën van Deijk (De Vlinderstichting) wordt bedankt voor zijn commentaar op een eerdere versie van het manuscript en het aanreiken van informatie over de glaskruidsnuituil. Rob de Vos (Naturalis) wordt bedankt voor opzetten van het verzamelde exemplaar en het maken van de foto van het opgezette exemplaar.

LITERATUUR

As, B. van 2016. *Hypena obsitalis*, een nieuwe snuituil in Nederland (Lepidoptera). – Entomologische Berichten 76: 109-110.

BioDiversity4All 2023. Glaskruidsnuituil (*Hypena lividalis*). – Biodiversity4all.org. [geraadpleegd op 6.xi.2023]

Clancy S.P. 2022. Atropos website: migrant moth totals. – Atropos.info. [geraadpleegd op 10.xi.2023]

Ellis W.N., D. Groenendijk, M.M. Groenendijk, M.E. Huigens, M.G.M. Jansen, J. van der Meulen,

E.J. van Nieukerken & R. de Vos 2013. Nachtvlinders belicht: dynamisch, belangrijk, bedreigd. – De Vlinderstichting, Wageningen en Werkgroep Vlinderfaunistiek, Leiden.

Fibiger M., L. Ronkay, A. Steiner & A. Zilli 2010. Noctuidae Europaeae. Volume 12: Rivulinae, Boletoibiinae, Hypenodinae, Aracopteroninae, Eublemminae, Herminiinae, Hypeninae, Phytometrinae, Euteliinae, and Micronoctuidae. Including supplement to volumes 1-11. – Entomological Press, Sorø.

INPN 2023. *Hypena lividalis* (Hübner, 1796). Inventaire national du patrimoine naturel (INPN). – Inpn.mnhn.fr. [geraadpleegd op 10.xi.2023]

Kleukers R.M.J.C. & M. Reemer 2003. Veranderingen in de Nederlandse ongewerveldenfauna. – De Levende Natuur 104: 86-89.

LepiWiki 2023. *Hypena lividalis* (Hübner, 1796). – Lepiforum.org/wiki. [geraadpleegd op 16.xi.2023]

Palmqvist G. & N. Ryrholm 2021. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 2020. – Entomologisk Tidskrift 142 (1-2): 95-104.

Pérez Santa-Rita J.V., A. Ros-Prieto, V. Vieira, O. Karsholt, R. Gabriel & P.A.V. Borges 2018. New records of moths (Insecta, Lepidoptera) from urban gardens on Terceira Island with new data on recently introduced species to the Azores. – Arquipelago - Life and Marine Sciences 35: 47-65.

Robineau, R. 2007. Guide des papillons nocturnes de France. – Delachaux et Niestlé SA, Paris.

Top-Jensen, M. & M. Fibiger 2009. Danmarks Sommerfugle. En felthåndbog over samtlige dag- og natsommerfugle. – Bugbook Publishing, Østermarie.

Unger, M. 2023. *Hypena lividalis* (Hübner, 1796). – Lepidoptera.se. [geraadpleegd op 10.xi.2023]

Veling, K. 2023. Veel nachtvlinders uit het zuiden. – Naturetoday.com (bericht 31447). [geraadpleegd op 16.xi.2023]

Wagner, W. 2023. *Hypena lividalis* (Hübner, 1796). – Pyrgus.de. [geraadpleegd op 6.xi.2023]

SUMMARY

First observation of chevron snout *Hypena lividalis* in the Netherlands (Lepidoptera: Erebidae)

During monthly moth monitoring near Overveen (province of Noord-Holland) an unknown erebid moth was attracted at light on September 5, 2023. It turned out to be chevron snout *Hypena lividalis*, a species new for the Netherlands. The species is widely distributed in Mediterranean countries and often abundant at spots where the larval foodplant (*Parietaria* species) is present. *Hypena lividalis* is known as a migrant species with records in for instance Great Britain (3), Denmark (at least 6) and Sweden (2). Climate change and the warm weather during 2023 may be responsible for the species northward shift and first occurrence in the Netherlands.

D. Groenendijk
PWN, Velsbroek
dick.groenendijk@pwn.nl

M. Koning
KNNV-nachtvlinderwerkgroep, Haarlem

Gepubliceerd op 26 februari 2024